

DUURZAME BUREN

Inspiratiedocument voor opzetten samenwerking tussen NME-centrum en pabo.

April 2022

Inhoudsopgave

1 Inleiding

2 Voorbeelden samenwerking

1 - Samenwerking NME Den Haag en de pabo's van Haagse Hogeschool en Inholland

2 - Samenwerking ANMEC met Ipabo en pabo van Hogeschool van Amsterdam

3 - Samenwerking Utrecht Natuurlijk en Marnix Academie

4 - Samenwerking NME Haarlem en Hogeschool Inholland

3 Verslag workshop tijdens GDO Leermiddelen-dag

1 Inleiding

Duurzaamheid raakt steeds steviger verankerd in de maatschappij. Het onderwijs volgt deze ontwikkeling en vraagt steeds vaker om ondersteuning bij duurzaam onderwijs. Vanuit de Whole School benadering kijken we daarbij naar het hele schoolsysteem. Leerkrachten van de toekomst worden opgeleid voor de school van de toekomst en nemen kennis van deze ontwikkelingen.

De relatie tussen de verschillende pabo's en de Natuur- en Duurzaamheidseducatie centra (NDE centra), verenigd via het netwerk van vereniging GDO, is ondersteunend aan de leerprocessen van de studenten en biedt wederzijdse voordelen. NDE-centra zijn aanwezig in de omgeving van basisscholen, maar we merken dat deze logische samenwerking nog niet overal vanzelf tot stand komt.

Met het project Duurzame Buren werken stichting Duurzame Pabo en vereniging GDO aan een positieve duurzame basishouding bij pabostudenten en leerlingen van de basisschool. Dit doen we door het faciliteren van de kennismaking tussen pabostudenten en het NDE-centrum in de buurt en door de onderlinge samenwerking tussen de pabo en het centrum stevig te stimuleren.

Als burens in dezelfde regio werken zij aan een duurzame toekomst van kinderen. Ieder op zijn eigen manier, maar met de kinderen op de basisschool als gemeenschappelijke doelgroep.

Door samenwerking tussen (studenten van de) pabo en het NDE-centrum ontstaat er meer balans in de pabo-opleiding tussen theorie en praktijk. Studenten weten daardoor onderwijs over duurzaamheid te integreren in lessen op hun stageschool. De leerlingen op deze stagescholen krijgen daardoor meer en beter natuur en techniek onderwijs. Bovendien bouwt het NDE-centrum een relatie op met de leerkracht van de toekomst.

In dit document zijn een aantal voorbeelden van deze samenwerking verzameld, ter inspiratie om de logische samenwerking tussen pabo's en de NDE-centra te verstevigen en bij te dragen aan duurzaam onderwijs.

De interviews zijn gehouden door Andre de Hamer van Duurzame Pabo. Dank ook aan de pabo's en de NDE centra voor het delen van de ervaringen. En aan de Van Dijk Nijkamp Stichting voor het mede-mogelijk maken van dit project.

Arjan Klopstra, programmamanager Duurzaam Onderwijs, Vereniging GDO
Andre de Hamer, projectleider Duurzame Pabo.

2 Voorbeelden samenwerking

Voorbeeld 1 - Samenwerking NME Den Haag en pabo's van Haagse Hogeschool en Inholland

Voorbeeld 2 - Samenwerking ANMEC met Ipabo en pabo van Hogeschool van Amsterdam

Voorbeeld 3 - Samenwerking Utrecht Natuurlijk en Marnix Academie

Voorbeeld 4 - Samenwerking NME Haarlem en Hogeschool Inholland

Voorbeeld 1:

Samenwerking NME Den Haag en pabo's van Haagse Hogeschool en Inholland¹

Waarom werken jullie samen met de pabo's van de Haagse Hogeschool en Inholland?

- Pabostudenten helpen mee aan de bekendheid van het (aanbod van het) NME-centrum, zij zijn de ambassadeurs van het NME-centrum op hun stagescholen.
- Werkdrukverlichting: studenten helpen mee bij bepaalde activiteiten en doen dat goed (ze krijgen er ook studiepunten voor).
- Pabostudenten van vandaag zijn de leraren van morgen!
- Als leerkracht weten ze dus de weg naar NME te vinden en weten ze welke ondersteuning en lesmaterialen ze daar kunnen krijgen.
- Belangrijk is de persoonlijke ontmoeting: een NME-centrum krijgt een gezicht, studenten kennen de plek en de mensen die er werken, waardoor de drempel lager wordt.
- Samen met de pabo leid je leerkrachten op die ervaring hebben in het buitenonderwijs.

Hoe ziet die samenwerking eruit?

Er zijn twee pabo's in Den Haag waarmee nu een intensieve samenwerking is: de pabo van Inholland en de pabo van De Haagse Hogeschool.

De gezamenlijke activiteiten zijn ingebed in het curriculum van beide pabo's. Het zit dus structureel in de eerste drie jaar van de opleiding.

Bij bepaalde minoren en bij het ontwikkelen van het beroepsproduct is er incidenteel sprake van samenwerking tussen NME en pabostudenten. De samenwerking heeft ook een wederzijdse afhankelijkheid tot gevolg: veranderingen in het pabocurriculum of in het NME-programma moeten soms worden afgestemd.

Vele jaren was er een samenwerking met de HHS bij het Natuur- en Techniekspektakel. Daarvoor maakten de studenten technische attracties die op het spektakel door honderden kinderen gespeeld werden.

De samenwerking staat en valt met korte lijnen. Er is zeer intensief contact met de pabodocenten.

¹ Telefonisch interview met Olle Mennema, april 2020

De volgende gezamenlijke activiteiten staan op het programma

- In het eerste leerjaar werken we samen bij de herfstexcursies voor tientallen Haagse schoolklassen.
- In het tweede jaar gaan studenten een hele week naar het Haagse buitencentrum School in Bos in Drenthe
- In het tweede jaar doen beide pabo-opleidingen veldwerk op het terrein van NME, in het kader van omgevingsonderwijs.
- In het derde jaar zijn er activiteiten met onze producten in het thema Big History en duurzaamheid op school.
- Studenten worden gestimuleerd om bij NME-leskisten te lenen voor hun les. Door een bezoek bij NME zien ze de materialen en weten ze wat er mogelijk is. In het jaarprogramma van NME is een speciale site gemaakt voor Pabostudenten.
- Materiaal van NME Den Haag wordt actief gebruikt tijdens (les)activiteiten op en rondom de pabo's.

Daarnaast leveren studenten upgrades aan producten (kwaliteit is wisselend, maar ook hier geldt: het wordt een stuk beter als de lijnen met de pabo kort zijn; behalen van studiepunten kan een stimulans bieden).

Wat maakt dat jullie samenwerking structureel (succesvol) is? Tips voor anderen?

- Contactpersonen bij pabo en NME die snel kunnen schakelen. Een docent van de pabo van De Haagse Hogeschool werkt ook bij NME.
- Studenten moeten opdrachten ontwerpen en uittesten, waardoor ze direct zien of ze werken.
- Studiepunten kunnen zeer stimulerend werken.
- Samenwerking (onderdelen) ingebed in het pabo-curriculum is een grote meerwaarde.
- Er moet sprake zijn van win-win (het levert meerwaarde op voor alle betrokkenen).

Voorbeeld 2:

Samenwerking ANMEC met IPabo en pabo van Hogeschool van Amsterdam²

Waarom werken jullie samen met deze pabo's?

We werken samen met de pabo van de HvA en de IPabo, maar we hebben ook wel samengewerkt met de gezondheidsopleidingen van InHolland in het kader van Jong Leren Eten. Het belangrijkste doel is om de samenwerking onderwijs en NME te bekrachtigen en om zo duurzaamheid en natuureducatie meer in het onderwijs te krijgen. Dat studenten weten dat er veel kennis is en materialen zijn. Met het nieuwe curriculum komt er ook wel meer aandacht voor duurzaamheid. Maatschappelijk komen er ook steeds meer vragen. Door jaarlijks 1^e jaars HvA-studenten op bezoek te krijgen, komen studenten later lenen. Het levert via de studenten ook weer nieuwe contacten met scholen op.

Dit is wel een secundair doel: Pabostudenten helpen mee aan de bekendheid van het (aanbod van het) NME-centrum, zij zijn de ambassadeurs van het NME-centrum.

Studenten krijgen ook opdrachten mee vanuit de pabo. Dit geldt ook voor onderwijsassistenten die een casus uitwerken. Bijvoorbeeld een rollenspel over duurzame visvangst. Studenten zijn blij dat ze op weg worden geholpen. Een vervolgoopdracht is dan dat de studenten een product moeten komen lenen en daar moet dan een les bij gemaakt worden.

Hoe ziet de samenwerking eruit?

Deeltijders (zeer serieus) komen vaak langs na introductie. Zij brengen ANMEC ook weer op nieuwe ideeën. Op de HvA is er ook een Minor Jonge Kind. Kleine groepjes studenten komen dan vaak met een opdracht. ANMEC geeft daarbij aan hoe welk materiaal ingezet kan worden. Als voorbeeld het thema 'ridders

en kastelen'. Hierbij is de leskist 'papier maken' ingezet en toegepast. Sessies duren vaak langer dan verwacht omdat studenten het erg leuk vinden. Deze mensen vergeten niet dat ze dit zelf ook hebben gedaan en gaan het vervolgens ook sneller zelf toepassen met de klas. Door corona is het wel een stuk minder geworden (omdat groepen niet ontvangen konden worden). Een filmpje is toch anders dan 'live'. Ook contact met docenten moet weer aangetrokken worden.

² Interview met Elena Francissen en Méla Krijger, 21 februari 2022

De IPabo zit wat verder weg. Tassen van ANMEC liggen op de Ipabo zelf, beheerd door natuurdocenten. Er zijn tevens stagiairs vanuit OPabo. Zij hebben bijvoorbeeld als taak om lespakketten aan te passen. Bij de pabo van de HvA zijn de studentbezoeken vaak gecombineerd met bezoek aan schooltuinen of met een buitenexcursie.

Het initiatief moet meestal wel vanuit ANMEC komen. Bij de minoren komt het initiatief wel vaak vanuit pabo.

De samenwerking staat en valt met korte lijnen. De NME-docenten van de Ipabo en de Hogeschool van Amsterdam zijn zeer bekend met ANMEC. Als docenten verdwijnen, dan is een link met de opvolger niet vanzelfsprekend.

Studenten leveren upgrades aan producten. De kwaliteit is wisselend, maar ook hier geldt: het wordt een stuk beter als er studiepunten tegenover staan en wanneer de lijnen met de pabo kort zijn. Soms is begeleiding van studenten arbeidsintensiever dan wat je er aan producten uit kunt krijgen. Er moet dan aan de producten van de minor 'duurzaamheidseducatie' en de minor 'jonge kind' nog flink gesleuteld worden voor ze gebruikt kunnen worden; voor het materiaal een plek krijgt.

Wat maakt dat jullie samenwerking structureel (succesvol) is? Tips voor anderen?

De korte lijnen met de pabo zijn essentieel. Studiepunten kunnen zeer stimulerend werken (is altijd zo). Samenwerking (op onderdelen die ingebed in het curriculum) heeft een grote meerwaarde. Bezoek aan NME-centrum moet geïntegreerd zijn binnen wat studenten toch al moeten doen (onderdeel van het lesprogramma). Dan is intrinsieke motivatie groter. Er moet sprake zijn van win-win (het levert meerwaarde op voor alle betrokkenen).

Waarom zijn de kansen nu groot?

Het nieuwe curriculum lijkt meer aanknopingspunten te geven. Duurzaamheid zit nu beter verweven met alle vakken. Tot nu toe ontbrak dat op de pabo. Studenten die na een gastcollege aanhaken. Rol van NME-centra: wakker maken van studenten, bewust maken van studenten. Tevens kans om studenten mee te laten denken.

Pabo's inzetten voor groen onderwijs en de groene buitenruimte. Ideeën/ bagage meegeven. Veel nieuwe groene schoolpleinen. Al in de opleiding meegeven wat er allemaal kan. Ook hier koppeling met duurzaamheid meegeven. Natuur als basis. Leren denken in ecosystemen / kringlopen. NME draait om de relatie mens – natuur. Lesobservaties, bijvoorbeeld in het 'Woeste Westen' hoe krijg je stagiairs mee (kinderen lukt wel, maar uitdaging ligt vaak bij (aankomende) leerkrachten). Bijvoorbeeld: 'wat doen wormen met laagjes grond?' Zet een pot op het bureau van de juf... NME als inspiratie.

Tot slot

Neem ook opleidingen pedagogiek en social work mee. Focus niet alleen op leerkrachten, maar ook op pedagogen, sociaal werkers. Dan wordt systeemwerken, samenwerken breder. Ook bij het helpen van kinderen in een armoedesituatie kan natuur een grote rol spelen.

Voorbeeld 3

Samenwerking Utrecht Natuurlijk en Marnix Academie³

Aan de rand van de binnenstad van Utrecht bij het Griftpark liggen de Marnix Academie (de Pabo Utrecht Lerarenopleiding basisonderwijs) en Stadboerderij en stadstuin Griftsteede vlak bij elkaar.

De Marnix Academie is de grootste zelfstandige pabo van Midden-Nederland met kleinschalig, praktijkgericht onderwijs in een ongedwongen en persoonlijke sfeer. Griftsteede is een van de 10 NME-locaties van Utrecht Natuurlijk waar mensen dagelijks kennis kunnen maken met een groene en gezonde stad, de natuur, biodiversiteit en een duurzame voedselproductie. Utrecht Natuurlijk brengt natuur dichterbij.

De Marnix Academie en Utrecht Natuurlijk hebben de handen in een geslagen. Al jaren komen studenten van de Marnix naar de stadstuin en stadsboerderij van Griftsteede om kennis te maken met buitenopdrachten. Utrecht Natuurlijk laat hen zien hoe leerkrachten van het

basisonderwijs hun voordeel kunnen doen met de faciliteiten en ondersteuning van NME-centra.

De samenwerking bestaat uit eenmalige activiteiten, zoals een lezing van Utrecht Natuurlijk op de Marnix Academie voor de **1^e jaars studenten** op de Dag van de Duurzaamheid en het bezoek aan de Pabo met geiten en schapen. De **2^e jaars studenten** gingen op excursie naar Griftsteede binnen het programma Wereldwijs. De studenten maakten kennis met de mogelijkheden die Utrecht Natuurlijk biedt ter ondersteuning van natuur- en milieuonderwijs.

Daarnaast bestaat de samenwerking uit jaarlijks terugkerende activiteiten. Een structurele samenwerking dus.

Groepen **3^e jaars studenten** bezoeken Griftsteede in het kader van de minor Geïntegreerd zaakvakonderwijs. Ze ervaren daarbij zelf de (Earth Education) didactiek van Ontmoeten. Ook verzamelen ze in de tuin levende/levenloze/dode objecten en maken daarbij een gedicht. Het geheel vormt een kleine tentoonstelling. Een mooie combinatie van taal-, filosofie- en buitenonderwijs.

Groepen **4^e jaars studenten** komen naar Griftsteede in het kader van het profiel Wereld, Wetenschap en Technologie. Ze verdiepen zich in het thema biomimicry en ontdekken welke mogelijkheden Utrecht Natuurlijk als NME-centrum biedt voor ondersteuning. Ze kunnen een aantal leskisten inzien.

Beide partijen zijn heel blij met deze samenwerking.

De Pabo kan gebruik maken van de buitenfaciliteiten en expertise van het NME-centrum. Het NME-centrum kan de doelgroep Hoger Onderwijs zo op een efficiënte en effectieve manier bereiken.

³ Interview met Selma Renting en Petra Jansen

Voorbeeld 4:

Samenwerking NME Haarlem en Hogeschool Inholland⁴

Wij hebben vanuit NME Haarlem interesse om de samenwerking met de pabo in onze regio te versterken. De vraag is nu of wij nu de juiste contactpersoon hebben. Vraag is ook hoe je de samenwerking en het contact het beste stap voor stap kunt op- en uitbouwen. Waar liggen over het algemeen de belangrijkste behoeften van de pabo's? Hoe zorg je er voor dat NME-centrum en pabo beiden optimaal profiteren van de samenwerking.

Startsituatie

Wij werken de laatste jaren (heel) incidenteel samen. Op dit moment beperkt de samenwerking zich tot een gastcollege over 'Duurzame Ontwikkeling' voor pabo-studenten dat wij vanuit NME Haarlem hebben ontwikkeld.

Wat levert de samenwerking NME Haarlem op?

- Interessant om pabo-studenten in te zetten als gastdocenten op onze locaties;
- Interessant om pabo-studenten te betrekken bij het verbeteren en actualiseren van ons educatieve aanbod;
- Interessant om met opleiders na te gaan hoe samenwerking met NME kan worden ingebed in het bestaande curriculum van de pabo.

Wat levert de samenwerking de pabo en de pabo-studenten op?

- Mogelijkheid om in de praktijk (levensecht) te oefenen met natuur-, milieu- en duurzaamheidseducatie op locatie;
- Achtergrond)kennis en vaardigheden i.r.t. duurzame ontwikkeling;
- Kennismaking met educatieve aanbod van NME Haarlem;
- Interessante én relevante onderzoeksopdrachten voor studiepunten.

⁴ Tim van der Steen, Beleidsmedewerker Natuur- en Milieueducatie, gemeente Haarlem. Mail 24 febr. 2020

3 Verslag workshop tijdens GDO Leermiddelen-dag⁵

Waarom werken jullie samen met Pabo X?

- Pabostudenten helpen mee aan de bekendheid van het (aanbod van het) NME centrum, zij zijn de ambassadeurs van het NME centrum.
- Ook werkdrukverlichting (studenten helpen mee en doen dat goed want krijgen er studiepunten voor).
- Pabostudenten van vandaag zijn de leraren van morgen!

Hoe ziet die samenwerking eruit?

- De samenwerking staat en valt met korte lijnen.
- Soms is er sprake van exclusieve behandeling: er wordt in principe niets uitgeleend, behalve aan studenten.
- Studenten leveren upgrades aan producten (kwaliteit is wisselend, maar ook hier geldt: het wordt een stuk beter als er studiepunten tegenover staan en wanneer de lijnen met de pabo kort zijn).
- Er is vaak ook wel 'gedoe' het rendement verschilt nogal, praktisch & organisatorisch zijn er regelmatig 'hobbels', bijvoorbeeld bij de organisatie van excursies met behulp van studenten.
- Pabostudenten doen ook onderzoek en verzorgen lessen op locatie.
- Vaak zijn NME-centra ook erkend leerbedrijf (voor MBO studenten).
- Stagestudenten van platteland ontdekken NME in de stad (en nemen dat weer mee naar hun werk later).

Wat maakt dat jullie samenwerking structureel (succesvol) is? Tips voor anderen?

- Korte lijnen met de pabo zijn essentieel – liefst docenten die ook werkzaam zijn op NME-centrum.
- Studiepunten kunnen zeer stimulerend werken.
- Samenwerking (onderdelen) ingebed in het curriculum is een grote meerwaarde.
- Er moet sprake zijn van win-win (het levert meerwaarde op voor alle betrokkenen).

Waarom zijn de kansen nu groot?

- Er zijn veel zij-instromers die zinvolle opdrachten zoeken (die dus echt gebruikt gaan worden); deze zij-instromers hebben bovendien als voordeel dat ze werkervaring hebben.
- Met de curriculumherziening komt er meer nadruk op de vrije ruimte van scholen (30%). Een prachtig onderwerp om onderzoek naar te doen. (hoe kunnen scholen deze vrije ruimte invullen, gebruik makend van de kennis, expertise van de NME centra).

Wat doe je al qua samenwerking? Concrete voorbeelden.

- Met zij-instromers via snelkookpanmethode leskisten ontwikkeld
- Wedstrijd gehouden 'verhalend ontwerpen door Pabostudenten' over de das
- Les op NME-centrum aan 2^e-jaars met onderwerp: hoe geef je les met een levend dier (dieren kunnen ze lenen van de dierotheek)
- Leskist 'Even er uit' verkocht aan Pabo voor gebruik in schoolomgeving;
- Presentatie gegeven aan Pabostudenten over Duurzame Ontwikkeling: een introductie met alle bijbehorende aspecten
- 2^e-jaars komen naar NME-centrum voor een introductieles; onderwerpen: 1. Wat is het NME-centrum en wat kun jij eraan hebben 2. Leskisten bestuderen 3. Oefenen met veldwerk door zelf te doen

⁵ 31 januari 2020

- Aanbod gedaan aan Pabo om leskisten op Pabo te stallen. Pabo moet dan wel kisten controleren, aanvullen en schoonhouden; is niet gelukt (teveel gedoe en Pabo heeft zelf kisten die studenten lenen)
- Nieuw dit voorjaar introductieles voor studenten MBO Pedagogisch medewerker (peuterzalen, kinderopvang, onderwijs-assistent): waterveldwerkles in stadspark, in ruil voor deze lessen maken de studenten 10-minutenkistjes voor buitenwerk met peuters
- à 4 Pabostudenten komen met hulpvraag bij een les waarin ze 4 didactieken moeten combineren
- 1-jaars komen 1x per jaar voor bezoek aan NME-centrum en doen dan een leskisten onderzoek
- In de planning: poster ophangen op Pabo om vrijwilligers te werven voor NME-ontwikkeltaken

Wat heb je nodig om van dit incidentele verhaal structureel samenwerking te maken?

- Allerbelangrijkste: goed contact met de Pabodocent(en). Korte lijntjes. Vervolgens met de studenten. Leg je oor te luister! Waar zijn ze mee bezig en wat hebben ze nodig?
- Hoe bouw je goed contact op? Heb begrip voor hun curriculum. Hun rooster is strak, daardoor zijn ze weinig flexibel. Dus moet je lang van tevoren plannen.
- Mooi zou zijn als je betrokken kunt zijn bij invullen van het curriculum en jaarprogramma: dan ben je ruim op tijd en je kunt samen dingen ineenschuiven.
- Weten waar Pabostudenten behoefte aan hebben. Is ons aanbod voor hen aantrekkelijk? Zijn leskisten wel zo leuk en zo handig? Gaat het met een leskist echt sneller?
- Koppel duurzaamheid aan andere vakken. Ook aan taal en rekenen.
- Breng niet inhoudelijk NME & Duurzaamheid, maar breng pedagogische en didactische vaardigheden. HOE geef je NME en Duurzame Ontwikkeling?
- Hoe creëer je betrokken studenten? Sluit aan bij de beleving van studenten: hoe betrek je hen – vanuit hun wereld – bij natuur en duurzaamheid?

Wat zijn succesindicatoren?

- Als het verlichting biedt van de werkdruk van de NME-er
- Als het op de lange termijn een win-winsituatie is
- Als je fysiek dicht bij elkaar zit (NME en Pabo)
- Inventariseer en stem af: zijn er meerdere NME-centra per Pabo? Of andersom?
- Zorg voor korte lijnen, ken elkaar. Heb een-op-een-contact met een docent die het belangrijk vindt
- Laten we de mogelijkheden naar onderzoek dat zij kunnen doen voor Pabostudenten/zij-instromers duidelijk maken
- Het heeft meerwaarde als met hun onderzoek echt iets gebeurt
- Misschien kan er zelfs een vergoeding tegenover staan
- Probeer iets voor elk leerjaar te doen